

UOT 372.857

Gülşən Nadir qızı Hacıyeva

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

<https://orcid.org/0000-0002-1351-6730>

Vüsalə Vaqif qızı Qədirlı

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitet

<https://orcid.org/0009-0002-7672-5772>

[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(1\).151-153](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(1).151-153)

BİOLOGİYA DƏRSLƏRİNDƏ HORVARD QARDNERİN “İNTELLEKTLİ ZƏKA” NƏZƏRİYYƏSİNİN TƏTBİQİNİN ZƏRURİLİYİ

Гюльшан Надир гызы Гаджиева

доктор философии по педагогике

Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

Вюсала Вагиф гызы Гадирли

Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

НЕОБХОДИМОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕОРИИ «РАЗУМНОГО ИНТЕЛЛЕКТА» ГОВАРДА ГАРДНЕРА НА УРОКАХ БИОЛОГИИ

Gulshan Nadir Hajiyeva

doctor of philosophy in pedagogy

Azerbaijan State Pedagogical University

Vusala Vagif Qadirli

Azerbaijan State Pedagogical University

NECESSITY OF HOWARD GARDNER'S THEORY OF "INTELLIGENT INTELLIGENCE" IN BIOLOGY CLASSES

Xülasə. Təhsilin məqsədi fərdlə başlayıb, fərdlə bitdiyi üçün sistemlər fərdi tanımağa və müxtəlif rəqəmlərdən fərqli təhsil modellərini təqdim etməyə çalışıblar. Horvard Qardnerin “İntellektli zəka” nəzəriyyəsi də fərqlər üzərində işlənir. İnsanlar təbii olaraq fərqli profillərə malikdirlər və fərdi fərqlərini qoruyub saxlayaraq hər bir zəka növünə malikdirlər. İnsanlar böyüdükləri sosial-iqtisadi mühitdən, yaşadıqları müxtəlif hadisələrdən və bir sıra digər bu kimi amillərdən asılı olaraq zəkanın bütün sahələrində inkişaf edə bilirlər. “İntellektli zəka” nəzəriyyəsi insan zəkasının tək bir quruluşdan ibarət olmadığı fikrini müdafiə edir. Hər bir insanın ən azı səkkiz zəka sahəsi var və bu intellektin bütün sahələri inkişaf etdirilə bilər. Nəzəriyyəyə görə, bütün uşaqlar zəkalıdır, lakin onların potensialı müxtəlif sahələrdədir.

Açar sözlər: *intellektli zəka, Horvard Qardner, biologiya, fotosintez və s.*

Резюме. Поскольку цель образования начинается с человека и заканчивается им, системы попытались распознать личность и представить различные модели образования с разных точек зрения. Теория «разумного интеллекта» Говарда Гарднера применима и к отдельным людям. Люди, естественно, имеют разные профили, и каждый тип интеллекта сохраняет индивидуальные различия. Люди могут развиваться во всех областях интеллекта в зависимости от социально-экономической среды, в которой они растут, различных событий, которые они переживают, и ряда других подобных факторов. Теория «разумного интеллекта» отстаивает идею о том, что человеческий интеллект не

состоит из единой структуры. У каждого человека есть как минимум восемь областей интеллекта, и все области этого интеллекта можно развивать. Согласно теории, все дети умны, но их потенциал находится в разных областях.

Ключевые слова: разумный интеллект, Говард Гарднер, биология, фотосинтез и др.

Summary. Since the goal of education starts with the individual and ends with the individual, the systems have tried to recognize the individual and present different models of education from different angles. Howard Gardner's theory of "Intelligent Intelligence" also applies to individuals. People naturally have different profiles, and each type of intelligence maintains individual differences. People can develop in all areas of intelligence depending on the socio-economic environment in which they grow up, the various events they experience and a number of other such factors. The theory of "intelligent intelligence" advocates the idea that human intelligence does not consist of a single structure. Every person has at least eight areas of intelligence, and all areas of this intelligence can be developed. According to the theory, all children are intelligent, but their potential is in different areas.

Key words: intellectual intelligence, Howard Gardner, biology, photosynthesis, etc.

Hər bir insan fərqli xüsusiyyətlərlə doğulur. Hər insanın barmaq izləri fərqli olduğu kimi, hər bir insanın zehni qabiliyyətləri də fərqlidir. H. Gardner zəka testində əldə edilən nəticənin şəxsin məktəb mövzularını idarə etmək qabiliyyətini göstərdiyini, lakin sonrakı həyatındakı uğurları haqqında çox az danışdığını bildirir. Onun fikrincə, insanın zehni səriştəsi fərdin qarşılaşdığı real problem və ya çətinlikləri həll etmək, lazım gəldikdə effektiv məhsul istehsal etmək, yeni problemlər tapmaq və ya yaratmaq, beləliklə, onların əldə edilməsi üçün zəmin yaratmaq kimi problemlərin həlli ilə bağlı bacarıqlar toplusunu əhatə etməlidir.

Onun bu yanaşması həm də intellektə baxışlarını ortaya qoyur. Çünki o, digər elm adamlarından fərqli olaraq zəkanın çox fərqli funksiyalar yerinə yetirdiyini və zəkanın müxtəlif sahələrinin olduğunu dərk etməyin həyatı asanlaşdıracağını düşünür [5].

Şagirdlərin çoxsaylı intellekt sahələrini müəyyən etmək üçün istifadə edilə bilən bəzi üsullar aşağıdakılardır [6]:

1. Şagirdləri müşahidə etmək;
2. Sənədləri toplamaq;
3. Məktəb sənədlərini yoxlamaq;
4. Digər müəllimlərlə ünsiyyət qurmaq;
5. Valideynlərlə görüşmək;
6. Şagirdlərdən soruşmaq.

1. Şagirdləri müşahidə etmək: Müəllim şagirdlərinin sinifdə və ya kənardə müsbət və mənfi davranışlarını, asudə vaxtlarında iştirak etdikləri fəaliyyətləri və qabiliyyətlərini müşahidə edir.

2. Sənədlərin toplanması: Şagirdlərin məlumatları (rəsmlər, şeirlər və s.) toplanır, şagird-

lərin fəaliyyəti (şeir və hekayələr oxumaq, futbol oynamaq, rəqs etmək, teatr və ya dram oyunları oynamaq kimi) audio və video lentlərə yazılır və ya fotosəkilləri çəkilir.

3. Məktəb sənədlərinin yoxlanılması: Şagirdin kurslardan aldığı qiymətlər yoxlanılır. Çünki şagirdlərin müəyyən bir müddətdə əldə etdikləri qiymətlər onların meylli çoxlu intellekt sahələri haqqında mühüm ipucu verir. Məsələn, şagirdin riyaziyyat və təbiət fənləri kurslarında aldığı qiymətlər həmişə ədəbiyyat və ictimai elmlər kurslarında əldə etdiyi qiymətlərdən yüksəkdirsə, demək olar ki, sözügedən şagird məntiqi-riyazi intellekt sahəsinə daha çox meyllidir.

4. Digər müəllimlərlə ünsiyyət: Digər fənn müəllimləri ilə əlaqə saxlamaqla müəllim öz sinfindəki şagirdlərin intellekt sahələri haqqında əlavə məlumat toplaya bilər.

5. Valideynlərlə görüş: Valideynlər, uşaqlarının necə böyüdüyünü və inkişaf etdiyini ən yaxından görən insanlar olaraq, uşaqların sahib olduğu çoxsaylı intellekt sahələrini təyin etməkdə mühüm məlumat mənbəyidir.

6. Şagirdlərə sual vermək: Şagirdlər öz öyrənmə üstünlükləri, yolları və ya üsulları haqqında ən dəqiq məlumata malik olan ekspertlərdir. Çünki uşaqlar doğulduğu gündən bəri sahib olduqları bu öyrənmə üstünlükləri ilə yaşayırlar. Bu kontekstdə hər bir müəllim şagirdlərə müxtəlif suallar verə və ya onların yüksək inkişaf etmiş intellekt sahələrindən hansının olduğunu üzə çıxarmaq üçün "İntellektli zəka" inventarını şagirdə tətbiq edə bilər [6].

Çoxlu intellekt nəzəriyyəsinin öyrənmə və tədris prosesinə inteqrasiyası ilə bağlı araşdır-

malar ön plana çıxdıqca intellekt növlərinin öyrənməyə təsiri müəyyən edilməyə başlandı. Bir zəka növündə inkişaf edən bir şəxsin hansı fəaliyyət və ya vasitələrlə daha asan öyrənə biləcəyi araşdırıldı. Nəzəriyyənin nümayəndəsi H. Qardner təhsil təcrübələri üçün konkret model təklif etmir. Bununla belə, onun fikrincə, çoxsaylı intellekt nəzəriyyəsi təhsilə iki mühüm fayda verir:

1. Şagirdləri arzu olunan vəziyyətlərə çatdırmaq üçün təhsil proqramlarını planlaşdırmağa imkan verir (Məsələn, musiqiçilər və alimlər yetişdirmək).

2. Bu, müxtəlif fənlər üzrə mühüm nəzəriyyə və mövzuları öyrənməyə çalışan daha çox şagirdə çatmağa imkan verir. Şagirdlər bu intellekt sahələrindən istifadə edərək təhsil alırlarsa, öyrənmək daha asan olacaq.

Çoxsaylı intellekt nəzəriyyəsinin tədris prosesinə ən böyük təsiri müəllimlərin tədris strategiyalarının hazırlanmasında yaradıcılığının artmasıdır. Çünki müəllimlər və planlaşdırıcılar hər bir zəka ilə bağlı fəaliyyətlər haqqında düşünərkən, metod və texnikanın repertuarları istəməz inkişaf edir və fərqli və orijinal texnikalar ortaya çıxır. Bu prosesdə sinif fəaliyyətlərində

müxtəlif intellekt növlərindən istifadə etmək mümkün olduğundan, müxtəlif fənlər üzrə ixtisaslaşmış müəllimlər arasında əməkdaşlıq da inkişaf edir.

Problemin aktuallığı. Məktəblərdə Biologiya fənninin tədrisi zamanı şagirdlərin dərsi öyrənmə zamanı müxtəlif çətinliklər yaşayırlar. Bunun səbəbi daha çox şagirdlərin öyrənmə qabiliyyətinə yəni zəkalarına görə baş verir. Buna əsasən də ilk öncə şagirdləri tanımalı, onların haqqında məlumatlar aparılmalı, qeydlər götürülməlidir. Çünki hər bir şagird müxtəlif mühtidə formalaşır, müxtəlif hədəfləri və ideaları olur. Buna əsasən də şagirdlərin dərsi öyrənməsi, mənimsəməsi üçün Horvard Qardnerin “İntellektli zəka” nəzəriyyəsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Problemin yeniliyi. Məktəblərdə keçirilən Biologiya dərsləri zamanı şagirdlərin bir çoxu mövzunu qavramada çətinlik çəkirlər. Qeyd etdiyimiz kimi bunun səbəbi daha çox şagirdlərin formalaşdığı mühtidə və onların ideyaları, hədəfləri, gələcək planları təşkil edir. Bu səbəbdən Horvard Qardnerin “İntellektli zəka” nəzəriyyəsinə əsasən şagirdlərin zəka xüsusiyyətləri müəyyən edilir və dərslər şagirdlərin öyrənmə qabiliyyətinə əsasən təşkil olunur.

Problemin praktiki əhəmiyyəti və tətbiqi. Müəllim dərsi maraqlı, səmərəli, öyrədici, yadda qalıcı formada keçmək üçün “İntellektli zəka” nəzəriyyəsinin elementlərindən istifadə edir.

Ədəbiyyat:

1. Seyidli, Y. Biologiya VI sinif, Dərslük. / Y. Seyidli, X. Əhmədbəyli, N. Əliyeva. – Bakı, 2017. – 160 s.
2. Bümen, Nilay, Okulda Çoklu Zekâ Kuramı, Pegem Yayıncılık, - Ankara, 2002.
3. Demircioğlu, H.; Güneysu, S., (2000), Eğitimde yeni hedefler ve çoklu zekâ yaklaşımı. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi, 1(2), 47-50'
4. Gardner, H. Frames of mind: The theory of multiple intelligences. – Newyork: Basic Books, – 1993.
5. Gardner, Howard. Frames of mind the theory of multiple intelligences (Zihin çerçeveleri Çoklu zekâ kuramı). Çeviren: Ebru Kılıç. – İstanbul: Alfa Yayınları, – 2004.
6. Özden, Yüksel. Öğrenme ve Öğretme. – Ankara: Pegem Yayıncılık, – 2003.

E-mail: vusaleqedirli@mail.ru

Rəyçilər: *biol.ü.fəls.dok.*, dos. **E.F. Səfərova**,

ped.ü.fəls.dok., dos. **K.F. Mahmudova**

Redaksiyaya qəbul olub: 25.01.2024.